

Статус культурної антропології в контексті сучасної культурологічної освіти

Назва навчальної дисципліни „Культурна антропология” є відповідним замінником більш традиційної і звичної для нас назви – етнографія (або етнологія). Термін „антропология” походить від двох грецьких слів – „антропос” (людина) та „логос” (поняття, вчення). Тобто, буквально цей термін перекладається як вчення про людину. Антропология – це комплексна, інтегративна наука про змінність людини в часі та просторі. Вона складається з двох основних розділів: фізичної антропології та культурної антропології. В останній час під впливом англо-американської наукової лексики термін „антропология” набув більш широкого значення, що охоплює ціле коло наук про людину (див. схему 1).

Основним об'єктом культурантропологічних досліджень є етноси. Поняття „етнос” зазвичай сприймається як синонім поняття „народ”. Культурна антропологія вивчає етноси (народи) в їх історичному розвитку протягом всієї історії людства і в усьому їх планетарному багатоманітті, як в минулому, так і в сьогоденні. Якщо інші історичні дисципліни розглядають розвиток головним чином писемних народів, то культурна антропологія охоплює весь дописемний період історії людства і всі не писемні народи-етноси.

Предметом вивчення культурної антропології є звичаєва, повсякденна, традиційно-побутова культура, що відтворюється всіма представниками етносу на відміну від високої, елітарної, професійно-авторської культури, яку досліджують інші культурологічні дисципліни (мистецтвознавство, літературознавство, історія вітчизняної та зарубіжної культури тощо). Історія вивчає та оцінює події, конкретні факти суспільного життя. Культурна ж антропологія вивчає традиції та умови існування різних народів, механізми й закономірності функціонування етносів як в стабільному стані, так і в контексті змін, міжетнічних контактів, конфліктів і трансформацій.

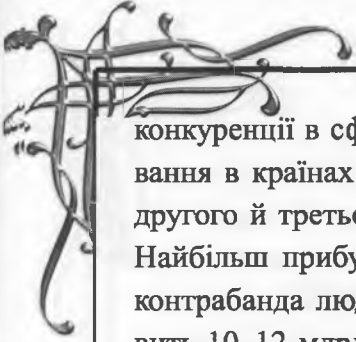
Пріоритетна увага в культурантропології приділяється так званим архаїчним і традиційним суспільствам з доаграрною або аграрною економікою.

Важливо підкреслити, що сьогодні в сферу інтересів культурної антропології входять не тільки доіндустріальні народи, але й народи сучасних модернізованих індустріальних суспільств. Таке розширення кола інтересів і завдань культурної антропології обумовлюється рядом причин, а саме:

1. На планеті невпинно посилюються процеси глобалізації й через це різко загострюються проблеми міжкультурного співіснування народів з різним рівнем та характером розвитку. Загрозі зникнення або докорінної трансформації піддається етнопонаціональна ідентичність багатьох народів світу;
2. Чисельні діаспори мігрантів й біженців в Європі й Північній Америці (США, Канада) останнім часом суттєво змінили етнічний склад багатьох розвинутих держав й призвели до утворення усталених етнічних меншин серед корінних етносів. Модернізовані суспільства в своїй більшості стали утвореннями поліетнічними й потребують внутрішньої гармонізації стосунків між всіма своїми членами;
3. Інтеграційні процеси країн Євросоюзу також породжують проблеми етнічного характеру. З них найбільш актуальними є проблеми:
  - а) суміщення типів поведінки різних народів, зокрема, особливостей економічної поведінки того чи іншого етносу в іншій господарській культурі;
  - б) взаємної адаптації психологічних особливостей в умовах усталених міжкультурних контактів;
  - в) розвитку етнічної свідомості в нетрадиційних умовах і т.д.

Наведемо деякі приклади. В Європу щорічно прибуває близько 1 млн. економічних мігрантів і біженців. Зокрема, в Німеччину за період з 1955 р. по теперішній час переселились понад 30 млн. іноземців, з них понад 1 млн. – за останнє десятиліття. Серед імігрантів в Німеччині значну долю становлять турки й етнічні німці з країн пострадянського простору. Але ці дані стосуються виключно легальної міграції. Про обсяги нелегальної залишається лише здогадуватись. Так, у Великобританію, за оцінками західних експертів, щорічно незаконно прибуває близько 60 тисяч осіб (албанці, вихідці з Косово тощо).

В усьому світі середовище мігрантів сприймається корінним населенням як криміногенне. З цим середовищем пов'язують зростання злочинності, зменшення заробітної плати, підвищення

конкуренції в сфері працевлаштування й на ринку житла. Факти свідчать, що злочинні угруповання в країнах Західної Європи, як правило, очолюють молоді, добре освічені представники другого й третього покоління турків й албанців, що вже здобули статус громадян даних країн. Найбільш прибутковими сферами їхньої злочинної діяльності є наркотики, торгівля зброєю і контрабанда людей. Щорічний прибуток від останнього роду діяльності у всьому світі становить 10–12 млрд. дол. За „доставку” групи нелегалів в Німеччину кур’єрська мережа вимагає по 3–5 тис. дол. з кожного мігранта. Нерідко бувають випадки, коли, скажімо, в Афганістані або Індії всі родичі збирають гроші, щоб відправити на Захід одного свого представника. Вони сподіваються, що, влаштувавшись, він потім допоможе перебратися на Захід іншим.

Вказані вище проблеми безпосередньо стосуються України. Близько 4,5 млн. українських громадян перебувають сьогодні за її межами в якості трудових мігрантів: в Росії – понад 2 млн., в Італії – 500 тис., у Польщі – понад 450 тис., в Чехії – 150 тис. і т.д. Крім того, знаходячись на перетині Заходу та Сходу, Україна останнім часом все більше перетворюється на транзитний коридор („міграційну каналізацію”) між Росією і Євросоюзом для нелегалів з країн Близького Сходу, Азії та Африки. Характерне повідомлення про події в одному з портів Миколаївської області у зв’язку з цим зустрічаємо на шпальтах газети «Вечерний Николаев» за 28 грудня 2010 року: „Під час планової перевірки корабля „Otrada” (прапор Маршалових островів) на борту було виявлено громадянина Гвінеї... Встановлено, що він потрапив на судно в порту Конакрі (Гвінея) в якості робітника, що відповідає за доставку вантажу. Пізніше він сховався в одному з допоміжних приміщень на кораблі. Перебуваючи в ньому, іноземець намагався нелегально перебратися в будь-яку з країн Західної Європи. Управлінням СБ України в Миколаївській області готується висновок про заборону іноземцю в’їзду на територію нашої держави”.

Досвід свідчить також, що в країнах Західної Європи іммігранти живуть переважно етнічними анклавом (замкнутими спільнотами) і майже не піддаються акультурації, сприйняттю культури корінного етносу. Внаслідок цього в місцях великої концентрації іммігрантів починають з’являтися вогнища соціального напруження, посилюються прояви ксенофобії (ненависті до представників іншої культури) і політичного екстремізму.

Нацьомугрунті виникають нові політичні рухи і партії зі своїми конкретними вимогами, що претендують на безпосередню участь в управлінні державою. Досить часто така ситуація трансформується в гострий етнічний конфлікт, прикладом чого можуть бути події у Франції 2006–2007 років.

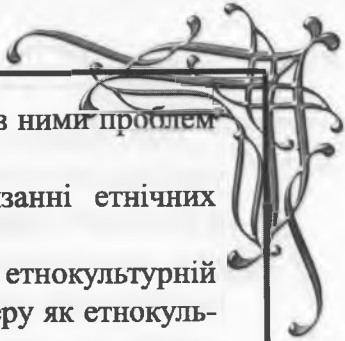
Культурна антропологія покликана, зокрема, знайти науково обґрунтовані засоби регуляції міжкультурних відносин представників різних народів. Особливістю статусу культурної антропології в загальному комплексі культурологічних знань є те, що вона має не тільки пізнавально-теоретичне, але й дуже велике практичне, прикладне значення.

Метою вивчення курсу культурної антропології є підвищення культурологічної ерудиції студентів, розвиток їхнього світогляду, гармонійне поєднання фахових й загальногуманітарних знань, підготовка до професійної роботи в умовах поліетнічного суспільства, інтенсивних міжетнічних контактів. Серед найважливіших завдань курсу культурної антропології слід визначити наступні:

- а) подальше поглиблення знань студентів про сутність культури як універсального способу людського існування й основної форми людської життєдіяльності;
- б) розкриття змісту основних культурно-антропологічних теорій і концепцій;
- в) системне висвітлення ролі етнічного фактора в еволюції світової культури;

Українські реалії теж надають для цього свої підстави. Пригадаймо бойові дії на 8-й станції Великого Фонтана в Одесі, що відбулися 1 жовтня 2011р. В ході операції спецназівцями були знищені нелегальні мігранти з РФ, уродженці Чечні, Аслан Дікаєв (скоїв декілька заказних вбивств в Росії та Україні) і Хасан Хадісов. Див.:Мігрант оказался киллером// Рабочая газета.-2011.-4 октябрия. - С.1.

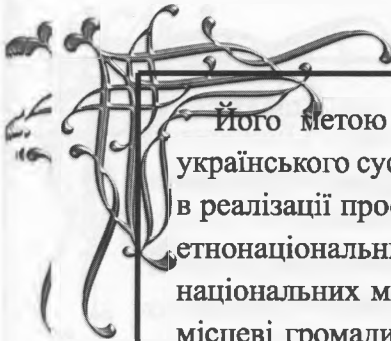
-
- г) виявлення основних механізмів взаємодії культур та пов'язаних з ними проблем міжкультурної комунікації;
  - г) розкриття ролі культурного фактора в запобіганні й розв'язанні етнічних конфліктів;
  - д) прищеплення молоді почуття відповідальності за свою поведінку в етнокультурній сфері, сприяння формуванню в неї такої актуальної риси характеру як етнокультурна толерантність;
  - е) розвиток вміння створювати сприятливі умови для взаєморозуміння між людьми, що репрезентують різні культурні, етнічні, мовні та релігійні традиції.

Широкий спектр теоретичних підходів та поглядів стосовно багатоманітності принципів і форм організації етнокультурного життя, що висвітлюється в курсі культурної антропології, сам по собі вже формує уявлення про те, наскільки складною та делікатною є порушена проблематика, й орієнтує бути обачливим в сфері міжетнічних комунікацій. Не випадково для самостійного поглибленого опрацювання студентами, як правило, обирається тема «Етнічні конфлікти та їх врегулювання». В процесі нашої роботи із студентами Миколаївської філії Київського національного університету культури і мистецтв було складено наступний «етичний кодекс» поведінки соціально-культурного працівника в сфері міжкультурної комунікації:

1. Добре знати символіку і культуру власного етносу;
2. Бути обізнаним з комунікативною символікою представників іншого етносу, що виступають партнерами по спілкуванню;
3. Виходити з аксіоми, що всі культури унікальні та рівноцінні;
4. Вести себе природно, інформувати про свої інтереси, цінності, звичаї, якщо про них запитують;
5. Щиро цікавитись культурою, цінностями, стереотипами інших народів;
6. Зберігаючи свою етнічну ідентичність, намагатися бачити світ й очима представників інших етносів для кращого розуміння глибинних значень, що лежать в основі вчинків і думок носіїв іншої культури;
7. Свідомо формувати в собі та своєму оточенні таку актуальну рису характеру як етнокультурна толерантність.

Толерантність визначається як терпимість у сприйнятті інших думок, вірувань, цінностей, або як вміння дозволити іншому бути іншим, не таким, як ти сам. Це один з найважливіших моральних принципів суспільного життя, якого бракує іноді в спілкуванні представників навіть таких близьких народів, як українці та росіяни. Достатньо пригадати надто пристрасні суперечки стосовно статусу української та російської мов в тому чи іншому регіоні України. При цьому помітно, що толерантність, в цілому притаманна нашим співвітчизникам нарівні звичаєвих, побутових стосунків, піддається ерозії під впливом політичних чинників. Тому студентська аудиторія дуже зацікавлено обговорює питання – «Чи повинні ми бути терпимі до всіх громадських та особистісних проявів? Якщо ні, то якими об'єктивними й суб'єктивними чинниками обмежується наша терпимість?»

В нашому випадку курс культурної антропології викладається майбутнім бакалаврам культурології – педагогам-організаторам, менеджерам культурно-дозвілєвої сфери. Проте, вважаємо, що певний рівень культурантропологічної компетентності сьогодні є необхідним широкому колу фахівців, чия професійна діяльність носить переважно комунікативний характер – політикам, управлінцям, працівникам засобів масової інформації та соціально-культурної сфери, менеджерам туризму, перекладачам, різним категоріям освітян тощо. Невипадково в Плані дій Ради Європи для України на 2011–2014 рр. передбачено проект «Європейська наука із спільної історії».

Його метою є визначення нових можливостей для створення образу багатокультурного українського суспільства на основі європейського демократичного підходу до освіти. Партнерами в реалізації проекту виступають Міністерство освіти, науки, молоді та спорту України, Інститут етнонаціональних досліджень, Академія педагогічних наук України, культурні товариства різних національних меншин України, вищі навчальні заклади (передусім – педуніверситети), школи і місцеві громади. В анотації до проекту, зокрема, зазначається: «Зважаючи на проблемний стан справ, важливо якісно формувати ідентичність і громадянське самоусвідомлення. У цій зв'язку з метою підвищення взаємодії різних культур в школах, місцевих громадах і країни в цілому розробляється полікультурний складник освіти. Учні і студенти не повинні відчувати тиску стереотипів соціальної та культурної дискримінації й ксенофобії. Вони усвідомлюють допустимість альтернативних думок і форм самовираження та вважають терпимість до «несхожих» нормою соціальної поведінки. Дотримуються принципу особистої незалежності й засади громадянської солідарності. Відбувається розвиток самостійності і незалежності особистості разом із засвоєнням соціальних і правових норм». На нашу думку, культурантропологічна компетентність виконавців сприятиме високому методологічному рівню реалізації вказаного й подібних до нього проектів.

Література:

1. Арутюнов С.А. Культурная антропология. – М., 2004.
2. Бромлей Ю.В. Этносоциальные процессы: теория, история, современность. – М., 1987.
3. Галеева А. Мультикультурализм, по-видимому, мертв. Что дальше? // Обсерватория культуры. – 2007. - №6. - С.36-39.
4. Емельянов Ю.Н. Основы культурной антропологии. – СПб., 1994.
5. Кафарський В.І., Савчук Б.П. Етнологія. – К., 2006.
6. Садохин А.П. Етнологія. – М., 2003.
7. Чеботаєва-Полухіна О.М. Етнологічна проблематика у вузівському навчально-виховному процесі // Культурний і побутовий взаємовплив національних меншин та українців. – Миколаїв, 2007. – С. 181–186.
8. Чечелюк П. «Отстойник» для нелегалов // Газета «2000». – 2008.- 19 вересня.